

VALDAS PRUSKUS

SIMANAS ŠULTĖ: SOCIALINIO TEISINGUMO ĮGYVENDINIMO ĮŽVALGOS

Įvadas. Simanas Šultė – vienas žymiausių XX a. pradžios lietuvių intelektualų katalikų. Deja, nepelnytai primirštų. Įgijęs gerą išsilavinimą garsiuose Fribūro, Liuveno ir Romos universitetuose, jis stengėsi supažindinti Lietuvos visuomenę su populiariomis tuo metu Vakarų Europos filosofinėmis ir socialinėmis teorijomis bei idėjomis. Tuo būdu jis pirmasis, A. Jakšto žodžiais tariant, „ėmėsi katalikų filosofinės ir socialinės minties „europinimo“, tikėjo tiesos jėga, tos tiesos visą amžių uoliai ieškojo ir jai tarnavo“¹. Deja, skelbtos idėjos, kaip ir aktyvus socialinis veikimas, sulaukdavo prieštarų vertinimų.

S. Šultė gimė 1876 m. Krakiuose, Vieکشnių valsčiuje, Mažeikių apskrityje, valstiečių šeimoje. 1896 m. įstojo į Žemaičių kunigų seminariją, kuri 1864 m. buvo perkelta iš Telšių į Kauną ir rengė kunigus Žemaitijai. Baigęs seminariją 1900 m., kaip ir daugelis to meto kunigų šviesuolių, troško toliau mokytis. Taigi su pertraukomis studijavo Vakarų Europos katalikų universitetuose – Fribūre 1905–1907 m., 1909–1911 m., Liuvene – 1907–1908 m. ir Romoje – 1913 m.

Studijos Fribūro universitete kreipė klausytojus universalizmo kryptimi. Laikytasi nuostatos, kad absoliuti tiesa tapati išsamiam įvairių sričių pažinimui. Šias idėjas tuomet skelbė prancūzų katalikų socialinės minties žadintojas A. Gratry (miręs 1879), o vėliau J. Serre. Jis parašė veikalus „Au Large“ („Į platumas“, 1890) ir „La Religion del Esprit Large“ („Plačiosios dvasios religija“, 1903). J. Serre išpėjo katalikus, kad siauras mąstymas ir intelektualusis izoliacionizmas yra pavojingi reiškiniai.

Suprasdamas siauro mąstymo pavojų ir žalą, Fribūro universitetas savo klausytojams stengėsi pateikti kuo platesnį teorijų ir sistemų spek-

¹ A. Jakštas, „A. a. d-ras Simanas Šultė“, *Draugija*, 1920, Nr. 11–12, p. 486–489.

trą, parodyti jų tikrąją vertę ir vietą visuomenės gyvenime. Jo profesūros branduolį sudarė to meto garsenybės – Fribūro unijos nariai, aukštos kvalifikacijos specialistai. Dėl to pasiektas aukštas mokslų dėstymo lygmuo. Buvo dėstomos naujausios disciplinos, supažindinama su naujausiomis mokslo srovėmis ir tyrinėjimo metodais.

Čia mokėsi lietuviai irgi neliko abejingi naujoms disciplinoms, ypač sociologijai ir politinei ekonomijai. S. Šultė 1909–1910 m.m. per žiemos semestrą klausė tokius kursus: filosofijos, politinės ekonomijos, ekonominės komercijos ir komercijos istorijos, ekonominės politikos, sociologijos, tautinės ekonomikos pagrindų, kredito ir bankų².

Politinę ekonomiją dėstė žymus prancūzų ekonomistas M. Turmanas (Turmann), o sociologiją – vokiečių teologas, krikščioniškojo socialinio sąjūdžio skatintojas dominikonas Albertas Marija Veisas (Weiss) (1844–1925). Jis skatino socialinius reiškinius vertinti dogminės teologijos požiūriu, nes ši gebanti skirti amžinausias vertybes nuo laikinųjų, kurioms priskirtinos ir socialiniame gyvenime kylančios problemos.

Kadangi daugelyje Vakarų Europos universitetų akademinų studijų baigimo forma buvo daktaro laipsnis, suteikiamas išlaikiusiems egzaminus ir apgynusiems disertaciją, tai nemažai lietuvių grįždavo su tokiu laipsniu. Dvigubu – teologijos ir filosofijos daktaru tapo ir S. Šultė, apgynęs disertacijas: „A. Miuleris ir socialinės bei politinės doktrinos“ (Liuvenas, 1909) ir „Vokiečių katalikų reakcija į XVIII a. prancūzų idėjas ir katalikų sociologijos restauravimas“ (Fribūras, 1913).

Nuo 1907 m. S. Šultė aktyviai bendradarbiavo „Draugijoje“. Čia paskelbė kelis plataus atgarsio sulaukusius straipsnius: „Bažnyčia ir įvairios politiškiosios ekonomijos teorijos“ (1907–1908), kur supažindino lietuvių visuomenę su popiežiaus Leono XIII enciklikoje „Rerum novarum“ (1891) išdėstytomis pažiūromis į nuosavybę; „Filosofiniai modernizmo pagrindai“ (1911), kur aptartas popiežiaus Pijaus X enciklikoje „Pascendi domini gregis“ (1907) išdėstytas požiūris į įvairias subjektyvizmo atmainas filosofijoje: kantizmą, fenomenologiją, pozityvizmą ir t.t. 1908–1913 m. „Vienybėje“ S. Šultė paskelbė straipsnių apie žemės ūkio kooperatyvų veiklą Vakarų Europos šalyse. Juose jis ragino tautiečius nesnausti, greičiau perimti pažangius ūkininkavimo būdus, kurie padėtų lietuviams ekono-

² S. Šultė, Fribūro universiteto klausytojų knygelė, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštnas, f. 139–1.

miškai sustiprėti ir taip efektyviau priešintis nutautinimui bei gresiančiam kitataučių ekonominiam pavergimui.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, S. Šultė kartu su kitais lietuvių veikėjais pasitraukė į Rusijos gilumą. Petrapilio lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Centro komitetas 1915 m. paskiria jį įgaliotiniu Borovičiuose (Novgorodo gub.), kur telkėsi nemažai lietuvių. Jų vaikams realinėje mokykloje S. Šultė organizuoja dirbtuves, steigia prieglaudą ir nemokamas valgyklas.

1918 m. rudenį S. Šultė sugrįžta į Lietuvą. Spalio 4 d. Kauno vyskupijos generalinio vikaro K. Šaulio siūlymu užima vakuojančią kunigo vietą Palėvenėlės kaime (Kupiškio vlsč., Panevėžio apskr.) bažnyčioje. Kartu jis aktyviai įsitraukia į visuomeninį politinį gyvenimą. Būdamas Krikščionių demokratų partijos narys, su pranešimais dalyvauja partinių konferencijų darbe, spaudoje, gina partijos kairiojo sparno (vadovaujamo M. Krupavičiaus) nusistatymą dėl žemės nusavinimo, ypač dėl to aistringai polemizuoja su tautininkais.

S. Šultė buvo sunkiai sukalbamo charakterio žmogus, su žemaitišku užsispyrimu laikėsi savo pažiūrų. Todėl redakcijoms, kurioms rengė straipsnius, turėdavo įvairių pastabų, rašydavo prierašus. Pasak A. Jakšto, ilgamečio „Draugijos“ redaktorius ir S. Šultės kaip didžio mokslo vyro talento gerbėjas, „prikalbėti jį suminkštinti savo tvirtinimus – nebuvo galima“³.

Savo gan radikalias pažiūras S. Šultė dėstė ne tik raštu, bet ir žodžiu – per pamokslus, už tai ne kartą sulenkėjusių vietos dvarininkų ir kunigų buvo skundžiamas Bažnyčios vadovybei, buvo prašoma iškelti jį į kitą parapiją. S. Šultė mirė Palėvenėlėje 1920 m. rugsėjo 29 d. eidamas 44-uosius metus.

S. Šultė paliko gilią vagą krikščioniškų kultūros baruose. Reiškėsi įvairiose srityse – apologetikos, teosofijos, etikos, pedagogikos, politinės ekonomijos, filosofijos, kooperacijos, sociologijos. Be minėtų veikalų, jis parašė studijas, kurios taip ir liko neišspausdintos: „Apologetika“ (3 dalys), „Etika“, „Kapitalizmo nuodėmės ir neteisybės“, „Krikščionių demokratų manifestas“, „Pedagogikos vadovėlis“, „Apie profesines sąjungas ir sindikalizmą Prancūzijoje“. Taip pat buvo sumanęs parašyti straipsnių apie okultizmą, mistiką, spiritizmą ir magiją, tačiau iš šios srities spėjo

³ A. Jakštas, „A. a. d-ras Simanas Šultė“, p. 487.

parašyti tik du straipsnius: „Okultistinė filosofija bei teosofija“ (išsp. „Ganytojuje“, 1920, Nr. 7, 8, 9) ir „Mistika ir asketizmas“ (paskelbtas jau po jo mirties „Draugijoje“, 1923, Nr. 1). Po S. Šultės mirties Kaune buvo sudarytas komitetas jo palikimui paskelbti, tačiau stokojant lėšų šis sumanymas nebuvo įgyvendintas. Šiuo metu dalis S. Šultės rankraštinio palikimo saugoma Nacionalinėje M. Mažvydo ir Vilniaus universiteto bibliotekų rankraštynuose.

S. Šultės, kaip ir kitų XX a. pradžios lietuvių katalikų veikėjų, interesų ratas buvo gan didelis. Tačiau bene didžiausią dėmesį jis skyrė socialinio teisingumo ir socialinio bei politinio radikalizmo analizei, kantriai ieškodamas Lietuvai „trečiojo kelio“.

Apie S. Šultę tarpukario laikotarpiu yra rašę A. Jakštas-Dambrauskas⁴, V. Valiukevičius⁵, J. Stakauskas⁶, mūsų laikais – glaustai pristatytas „Lietuvos filosofijos, sociologijos ir teisės enciklopedijos“ 5 tome⁷ ir V. Jankausko straipsnyje⁸. Tačiau išsamiau jo filosofinės ir socialinės nuostatos, ypač socialinio teisingumo įgyvendinimo išvalgos nėra nagrinėtos, nors neabejotinai vertos dėmesio. Tai šio straipsnio tikslas.

Idėjinės ištakos. S. Šultė buvo eruditas, plačių interesų žmogus. Tačiau bene labiausiai jį domino socialinė problematika – visuomenės, kaip socialinio organizmo, funkcionavimas ir kaita, socialinė pažanga, individo ir valstybės santykių optimizavimas ir ypač socialinio teisingumo atkūrimo galimybės. Šiai problematikai ir skirti pagrindiniai S. Šultės veikalai: „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai“ (1919), „Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas“ (1921), straipsniai, skelbti „Viltyje“, „Bažnytinėje apžvalgoje“, „Draugijoje“, „Laisvėje“, „Ganytojuje“ ir kitur.

S. Šultės socialinių pažiūrų formavimuisi didžiausią įtaką turėjo studijos Vakarų Europos universitetuose. Neatsitiktinai laiške A. Jakštui (1919 10 31) jis sako: „Esu ilgą laiką specialiai studijavęs filosofiją ir so-

⁴ A. Jakštas, *Užgesę žiburiai*, Kaunas, 1930.

⁵ V. Valiukevičius, *Skaitytinos knygos*, Kaunas, 1930.

⁶ J. Stakauskas, „Lietuviškos minties pasireiškimas Žemaičių seminarijoje“, *Tiesos kelias*, 1938, Nr. 12. p. 823–828.

⁷ Iš *Lietuvos filosofijos, sociologijos ir teisės enciklopedijos: Simonas Šultė*, t. 5, Vilnius, 1997, p. 231–238.

⁸ V. Jankauskas, „Ieškojęs trečiojo kelio“, *XXI amžius*, 2000, Nr. 46.

ciologiją Europos universitatėse <...>. Dabar aš nieko naujo neskelbiu, tik populiarizuoju gautas universitatėj žinias"⁹.

Be katalikiškosios minties autoritetų, jam didelį poveikį yra padariusi ir *gyvenimo dinamizmo teorija*. Šią gyvenimo dinamizmo, kaip natūralios plėtros tiek gamtoje, tiek visuomenėje idėją, XX a. pradžioje karštai propagavo intuityvistas A. Bergsonas. Anot jo, intelektu negalima pažinti tikrovės (tiesos), nes jo yra visai kitokia paskirtis, būtent siekti praktinių tikslų vis tikslingesniais veiksmais. Žmogaus praktinė veikla yra statiška. Statiškos ir simboliškos esančios ir pačios mąstymo formos. Jos nieko negali pasakyti apie tikrovės esmę. Tiesa, A. Bergsonas pripažįsta, kad intelektas plėtojasi. Tačiau šis plėtojimasis pasireiškia tik tuo, kad kiekybiškai auga žmogaus gebėjimas taikytis prie aplinkos ir su ja santykiauti. A. Bergsono teigimu, pasaulį galima pažinti tik intuicija, o ne protu. Intuicija – tai „intelektualios simpatijos rūšis, kuri padeda „persikelti“ į daikto vidų ir susilieti su tuo, kas jam vieninteliui būdinga ir išoriškai neišreiškiamo“. Protas suskaldo tikrovę į reiškinius, t.y. praranda objektyvumą. Racionalus pažinimas (protu) teikia galimybę pažinti tik tai, kas tapatu, individualu, o intuityvus – „išsiskverbti į pozityvią progresyvios raidos tėkmę <...>, susiliesti su gyvenimo esme, su absoliutu“¹⁰. Šis intuityvus pažinimas nesiremia jokia simbolika, todėl jis esąs tikras, nes simboliai negali atskleisti esmės, jie yra paviršutiniški ir vienpusiai. Iš to daroma išvada, kad ir socialinių reiškinių esmės, jų tarpusavio ryšių ir priklausomumo negalima gerai pažinti, juo labiau numatyti visuomenės socialinės plėtros galimybių. Vadinasi, negalima kalbėti ir apie revoliuciją kaip vienintelį socialinės pažangos būdą. Marksizmo socialinė teorija taip pat tėra intelekto konstruktas. Taigi ji yra vienpusiška ir netobula. Be to, ir ne vienintelė. Antra vertus, laikantis evoliucijos principo, socializmo įgyvendinimas dar nereikš, kad galiausiai bus sukurta tobula visuomeninė santvarka. Ją turės pakeisti dar tobulesnė. Tai natūralaus plėtros dėsnis, kuris reiškiasi tiek gamtoje, tiek visuomenėje. Todėl skubėti ir skubinti natūralią istorijos eigą nedera. Kišimasis į visuomenės tobulėjimo procesą, mėginimas jį dirbtinai spartinti – nereikalingas. Sąjūdžiai, remiantys radikalius socialinius pertvarkymus, taip pat nereikalingi. Visuomenė savaime kinta pamažu tobulėjant žmogui, augant jo dvasinei potencialai.

⁹ S. Šultė, „Laiškas redakcijai“, *Draugija*, 1920, Nr. 7–8, p. 329.

¹⁰ A. Бергсон, *Собранные сочинения*, СПб., 1900, т. 5, p. 6–7.

Evoliucinio požiūrio į visuomenės raidą laikėsi ir S. Šultė. Jis tikėjo visuomenės pažanga, šviesesne Lietuvos ateitimi. Todėl jam rūpėjo atskleisti visuomenės pažangos varomąsias jėgas, nustatyti, kas joms kliudo. Remdamasis G.V.F. Hėgelio ir iš dalies K. Markso idėjomis, S. Šultė pripažino, kad kapitalistinė santvarka nėra tobula, ji neišvengiamai žlugianti. Antitezė kapitalizmui būsiąs socializmas, tačiau ir jo nedera laikyti „visako sinteze“. Pasak S. Šultės, tai būsianti „tik tolimesnei pažangai „tezė“, kurios neišvengiamai laukia „antitezė““¹¹. Taigi socializmas, kurį taip karštai propaguoja bolševikai, taip pat nebūsianti galutinė visuomenės pertvarkos forma, o tik tarpšnis žmonijos evoliucijoje. Tad ar verta skubėti nesiskaitant su priemonėmis, nevengiant prievartos, smurto, kuri būtent ir sukelia revoliucija, „paliuosuodama žmonėse žemiausius ir nešvariausius instinktus“. Tokie bedvasiai žmonės nebūsią pajėgūs sukurti tobulą visuomenę. Vadinasi, prievarta negalima sukurti teisingos ir socialiai saugios visuomenės. Todėl ji atmestina, o socializmo idealų įtvirtinimas nukeliamas į tolimą perspektyvą. S. Šultės manymu, reikėsia „ne tūkstančių metų, o milijonų, kol įvyks žmogaus prigimty baisi atmaina, jo galutina tobulybė“¹². Nepakeitus žmogaus prigimties, neišugdžius jo doros, negalima tikėtis ir socialinės pažangos.

Ką reikia daryti, kad žmogus taptų dorybingesnis? S. Šultė rašo: „Evoliucijos pradžia yra žmogaus prigimty, sudėtoj iš kūno ir sielos. Įgimti žmogaus polinkiai ir jausmai yra tos jėgos, arba energijos, veikiančios ir visuomenės evoliucijoj: jos šią stumia pirmyn“¹³. Noras turėti nuosavybę kaip tik ir esąs vienas iš svarbiausių įgimtų žmogaus polinkių, kurie skatina socialinę pažangą, todėl visuomenė, jo manymu, turinti sudaryti sąlygas, kad kuo daugiau piliečių tos nuosavybės įsigytų. Tokia nuostata ir vertė S. Šultę, pasak A. Jakšto, šio klausimo sprendimą „kreipti kuo kairiausiai, kiek tik teologija leidžia“.

Argumentų savo nuostatai pagrįsti S. Šultė ieško Šventajame Rašte. Tačiau Šventąjį Raštą S. Šultė interpretuoja savaip – kenčiančio ir beteisio žmogaus požiūriu. Požiūriu žmogaus, kurio teisės ne dėl jo, o dėl artimo kaltės yra pažeistos ir dabar gražintinos. Tokios neteisybės priežastis esanti gamybos priemonės turinčiųjų ekonominė valdžia. S. Šultė ieško būdų,

¹¹ S. Šultė, „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai“, *Draugija*, 1919, Nr. 2–3, p. 123.

¹² *Ibid.*, p. 149–150.

¹³ *Ibid.*, p. 155.

kaip apriboti turtingųjų ekonominę valdžią. Pasak Šventojo Rašto, sako S. Šultė, Dievas yra suteikęs žmogui teisę valdyti pasaulį, jo gamtos gėrybes, bet ne savo artimą, kuris esąs lygus kaip Dievo duotųjų jam gamtos turtų naudotojas. Dabar, valdydamas gamybos priemones, savininkas jaučiasi esąs visiškas šeimininkas: valdo ir žmogų darbininką, žiūri į jį ne kaip į asmenybę, o kaip į darbo jėgą, priemonę, kuriančią prekę, kuri atneša pelną. Kad to būtų galima išvengti, reikia rūpintis, kad nuosavybę turėtų kiekvienas. Juolab kad jos turėjimas nesanti jokia privilegija. Todėl nuosavybės padalijimo grindimas prigimtinė teise S. Šultei atrodė nepatmuotas. Juk prigimtis, pasak jo, „nėra įvedusi turtų padalinimo, bet priešingai – visiems yra davusi vienodą teisę naudotis gamtos dovanomis“¹⁴. Jų naudojimosi teisėtumo pagrindas esąs darbas. Remdamasis Leono XIII enciklika „Rerum novarum“ (1891), S. Šultė nurodo, kad „darbas yra vienintelis šaltinis, iš kurio plaukia tautų turtai ir nuosekliai tik per darbą įgyjama jų nuosavybė“¹⁵.

Darbą kaip nuosavybės pamatą akcentavo ir A.M. Veisas, kuris rėmėsi ne tik Leono XIII enciklika „Rerum novarum“, bet ir sindikalistais (G. Soreliu). A.M. Veisas griežtai smerkė dykaduonius buržua – „kuponų karpytojus“^{16*} ir pritarė minčiai, kad visi gyventojų sluoksniai turi aktyviai dalyvauti visuomeninėje gamyboje. Darbininkas, anot jo, esąs kūrėjas, todėl savarankiškas ir jokia politinė partija jam neturėtų vadovauti. Jis palaikė sindikalisto G. Sorelio mintį, kad darbininkai kaip kūrėjai turėtų vienytis į sindikatus pagal profesijas. Taip jie galėtų geriau apginti savo interesus ir pasipriešinti kapitalistų savivalei. G. Sorelis manė, kad tik sindikate galima išsiugdyti „klasinę sąmonę“, interesų bendrumą, o svarbiausia – sukurti naują moralę, kurios pagrindiniai bruožai – profesinė garbė, klasinis solidarumas, didžiavimasis atliktu darbu, pažangos siekimas. Šią moralę jis kaip priešingybę kėlė vartotojų ir dykaduonių buržua moralei, nes jų vienintelis užsiėmimas – kuponų karpymas. Taigi, G. Sorelio manymu, sindikate glūdi naujos moralės ir naujos visuomeninės santvarkos daigai¹⁷.

¹⁴ S. Šultė, „Savasties principas ir evoliucija“, *Draugija*, 1920, Nr. 5–6, p. 176.

¹⁵ S. Šultė, „Laiškas redakcijai...“, p. 329.

^{16*} Savininkas, pateikęs atkerpamą vertybinio popieriaus dalį – kuponą, vertybinius popierius išleidusiai bendrovei, turi teisę gauti palūkanas ar dividendą.

¹⁷ G. Sorel, *Rexlexions sur la violense*, Paris, 1909, p. 244–245.

A.M. Veiso ir sindikalisto G. Sorelio idėjos S. Šultei buvo artimos. Jis taip pat vertino darbą, laikėsi pažiūros, kad savo socialines funkcijas kapitalistas savininkas geriau atliks, jeigu pats dirbs. Tuomet nebus taip atitrūkęs nuo gamybos reikalų, geriau pažins savo darbininkų padėtį, nebus toks beširdis, išgirs jų teisėtus reikalavimus, o svarbiausia – pats dirbdamas įgis teisių į pelno dalį. Priešingu atveju, sako S. Šultė, „jei jis ničnieko nedirba, tik puotas kelia ar gyvena svetur, tai pagal teisybę jam ničnieko nepriguli iš bendro pelno“¹⁸.

Nuosavybė, pasak S. Šultės, negali būti absoliuti. Jos turėjimą savaip nusako panaudojimo efektyvumas ir tarnavimo visuomenės labai laipsnis. „Savininkas tiek teturi ant daikto valios ir taip tegali naudotis, kad jis kuo geriausiai būtų sunaudotas“, – teigia S. Šultė. Tad būtų tokia išvada: savininkas, nenorintis ir nemokantis protingai šeimininkauti, nesirūpinantis savo nuosavybe, be reikalo ją eikvojančias, turi netekti į ją teisių. Kas nenori pats dirbti, tenevaldo ir darbo priemonių.

Svarbu ne pati nuosavybė (jos paskirtis tarnauti visuomenei, o ne tenkinti vien tik asmeninius reikalus), o tai, kas ir kaip ją valdo, ar yra pasirengęs prisiimti atsakomybę už jo valdymo padarinius. Todėl, S. Šultės manymu, nuosavybės forma gali keistis, keičiantis visuomenės gyvenimo sąlygoms. Svarbu, kad iš to pasikeitimo turėtų naudoti visuomenė ir konkretus individas. Pagrindinis nuosavybės valdymo kriterijus turėtų būti – „kam valdant žemę, dvarus, dirbtuves bus daugiau krašte gerovės, pažangos, ramumo“¹⁹. Ši katalikų sociologo nuostata buvo nukreipta visų pirma prieš liberalųjį kapitalizmą, gynusį absoliučią savininko teisę į gamybos priemonių nuosavybę.

Lietuvai atkūrus nepriklausomą valstybę, šią teisę ypač gynė Tautos pažangos partija. Tautininkai buvo prieš Katalikų Bažnyčios dalyvavimą politiniame bei ekonominiame gyvenime. Katalikai laikėsi pažiūros, kad visuomeninis, socialinis bei ekonominis gyvenimas turi būti tvarkomas pagal krikščionybės principus. Krikščionybės principų laikymasis jiems buvo pagrindinis ekonomikos efektyvumo kriterijus. Tuo tarpu tautininkai į pirmą vietą kėlė ne religiją, o tautiškumą. Jie religijos atžvilgiu buvo indiferentai. Manė, kad katalikai neturi kištis į ekonominį gyvenimą – jis

¹⁸ S. Šultė, „Turtuolių perteklius – varguolių tėvonija“, *Ganytojas*, 1920, Nr. 2, p. 47.

¹⁹ S. Šultė, *Teisingi įstatai* (1920), Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštnas, f. 139–33, p. 4.

tvarkytinas liberaliosios ekonomikos principais. O pagal liberalizmą, kiekvienas savininkas turi teisę elgtis su nuosavybe kaip išmano. Tautininkas A. Voldemaras teigė, kad pagrindinis nuosavybės bruožas esanti teisė sunaikinti savo daiktą. Todėl dvarų kumečiams aiškino, kad dvarininkas esąs tikrasis savininkas ir turįs teisę savo dvarą netgi sudeginti²⁰. Voldemaras gynė liberaliąją nuosavybės sampratą ir bandė ją atskirti nuo religijos. Jei savininkas gali savo noru disponuoti turtu, gali tą turtą net sunaikinti, tai jis gali nepaisyti ir visų kitų savo pareigų, nepaisyti net krikščioniškosios pareigos artimui. Šią A. Voldemaro paskelbtą tezę – teisę sunaikinti savo sukurtą daiktą – S. Šultė pavadino „beprotiška teise“²¹.

Remdamasis Tomu Akviniečiu, S. Šultė priminė, jog nuosavybė jos turėtojui suteikianti ne tik teisę turėti, bet skirianti ir socialines pareigas – rūpintis visuomenės narių gerove. Valdžia kapitalistui yra duota tam, kad galėtų geriau tarnauti vargšui, o ne tam, kad tik pats pelnytųsi. Ne pelnymasis, o tarnavimas visuomenės labui yra tikrasis kapitalisto pašaukimas ir pareiga. Nuo šios pareigos jo atleisti niekas negali. Jis esąs visuomenės skolininkas. Ir jei negeba tinkamai nuosavybe naudotis, nepaiso visuomenės labo, tai ta nuosavybė gali (ir turi) būti valstybės atimta ir perduota tiems, kurie yra pajėgūs tai padaryti. Šį perdavimą S. Šultė vaizdavo kaip pažeisto socialinio teisingumo grąžinimo aktą, kurį privalanti atlikti valstybė.

Socialinio teisingumo atkūrimo galimybės. Laikydamasis krikščioniško požiūrio į valstybę, S. Šultė sakė, kad žmogus esąs ne abstraktus individas, kaip skelbia liberalizmas, o Dievo kūrinys, turintis teisių ir pareigų. Tai, kad žemėje žmonės sukūrė valstybę, yra Dievo valios pasireiškimas. Tokia žmonių gyvavimo forma Dievui pasirodė esanti tinkamiausia. Kadangi valstybė, valdžia yra iš Dievo (o ne joks liaudies suvereniteto padarinys), tai ji ir turėtų užtikrinti, kad įstatymai būtų leidžiami remiantis krikščioniškosios moralės principais, kad jie gintų žmogaus teises ir kartu garantuotų, jog jis dorai atliks savo socialines pareigas. Tačiau kartu S. Šultė pabrėžė, jog valstybė jokių būdu neturi pavergti piliečio, kad jis vien tik valstybei tarnautų, kaip reikalavo tautininkai. Ne žmogus – valstybei,

²⁰ A. Voldemaras, „Diplomų krūvos ir teisybė“, *Tauta*, 1920, Nr. 45.

²¹ S. Šultė, „Dėl didelio rašto išėjo iš krašto: atsakymas prof. A.Voldemarui“, *Laisvė*, 1920, Nr. 178.

o valstybė esanti įkurta tam, kad palengvintų žmogui pasiekti tikslą – amžinąjį gyvenimą. Kadangi žmogus yra visuomenės dalis, kuri priklauso visumai, tai kiekvienas asmuo privalo rūpintis jos gerove. Tai darydamas jis drauge kurs gerovę ir sau. Vardan šios visuotinės gerovės S. Šultė linkęs palaikyti valstybės institucijų teisių išplėtimą, tik reikėtų „neleisti pramonijoj įsiviešpatauti Darvino kovos už būvį idėjai“, o svarbiausia ginti silpnesnius – teisingiau dalyti turta²². Tam valdžia turėtų leisti atitinkamus įstatymus, kurie sudarytų sąlygas perimti gamybos priemones iš nemokančių ūkininkauti savininkų ir perduoti jas norintiems ir galintiems atnešti visuomenei didesnę naudą.

Tai nebuvo nauja idėja. Ją propagavo krikščioniškojo korporatyvizmo skelbėjas A. de Munas. Jis teigė, jog baimė prarasti nuosavybę skatins kapitalistus atsakingiau ūkininkauti, dorai mokėti darbininkams už jų triūsą. Kartu jis manė, kad teisė savarankiškai ūkininkauti turėtų būti suteikta ir darbininkų kolektyvams – korporacijoms. Joms turėtų būti perduodamos gamybos priemonės ir patalpos, kurios priklauso bankrutavusiam kapitalistui. Šiam valstybė turėtų išmokėti atitinkamą kompensaciją. Darbininkų korporacija, tapusi gamybos priemonių naudotoja, funkcionuotų ekonominėje sistemoje kaip lygiavertis partneris, savarankiškai gaminantis ir realizuojantis savo produkciją pagal krikščioniškosios moralės principus. G. Sorelis pranašavo, kad darbininkai, susivieniję į sindikatus pagal profesijas, galės sėkmingai tvarkytis dirbtuvėse ir fabrikuose, nes jie čia dirbdami geriausiai žino gamybos reikalus ir todėl yra tikrieji jų šeimininkai.

S. Šultė, sekdamas A. de Munu ir G. Soreliu, taip pat pritarė nuomonei, kad dirbtuvės ir jų kapitalai priklausytų profesinėms organizacijoms ir taptų kolektyvia korporacija, o ne privataus asmens nuosavybe²³. Jei gamybos priemonių savininkas nesirūpina krašto gerove, negloboja silpnesniųjų, tai tos priemonės, S. Šultės manymu, turėtų būti nacionalizuotos. Visiška kompensacija už jas neturėtų būti mokama, savininkui paliekamas tik pragyvenimo minimumas. Organizuoti gamybą darbininkai galėtų ir patys.

²² S. Šultė, „Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas“, *Draugija*, 1921, Nr. 11–12, p. 336–339.

²³ M. Krupavičius (Cr. J.), „Socialinis klausimas“ (K. Paltaroko knygos recenzija), *Vadovas*, 1914, Nr. 74–75, p. 175.

Kur kas atsargiau gamybos priemonių (dirbtuvių, fabriků) nusavinimo ir atidavimo darbininkams valdyti klausimu kalbėjo M. Krupavičius. Jis laikėsi pažiūros, kad įmonių nuosavybė neturi būti perduota darbininkų kolektyvams be išpirkos, nes tai pažeistų nuosavybės esmę: nuosavybė turi vertę. Išpirkęs nuosavybę žmogus ją labiau saugos ir ja rūpinsis. M. Krupavičiaus manymu, esamos privačios įmonės turėtų būti paverstos akcinėmis bendrovėmis ir jų akcijos turėtų būti prieinamos kiekvienam čia dirbančiam. Pasak M. Krupavičiaus, jis būtų drauge „fabriko darbininkas ir akcionierius“²⁴, suinteresuotas gamybos rezultatais. Nepaisant požiūrio į gamybos priemonių nacionalizavimo ir perdavimo darbininkų kolektyviniam valdymui sąlygas skirtumų, neabejota, jog ši priemonė geriausiai atlieptų individo ir visuomenės interesus, užtikrindama abiejų socialinį saugumą. Taip būtų atkurtas ir socialinis teisingumas.

Atkurti socialinį teisingumą privalu ir žemės ūkyje. S. Šultė sakė, kad dvarininkai savo rankose laiko pusę Lietuvos žemių, nors patys menkai rūpinasi savo ūkių reikalais, daugiausia pasikliauja valdytojais. Todėl dvarų galimybės nėra kaip reikiant panaudojamos, o tai prieštarauja visuomenės interesams. Valstybė turinti teisę atimti iš turtuolių ir dvarininkų žemes, kurių jie patys negeba įdirbti, ir išdalyti bežemiams bei mažžemiams valstiečiams. Turėti daug vidutinių ūkių vietoj stambių dvarų, jo manymu, būtų naudingiau ir pačiai valstybei. Mat smulkus ir vidutinis ūkininkas daug geriau dirba ir prižiūri žemę negu samdinys. Be to, smulkioji žemės nuosavybė, pasak S. Šultės, esanti „gan pastovi ir neretai dar tvirčiau laikosi negu dvarai“, kur, nesant gero šeimininko, greit nusigyvenama²⁵.

Stambių dvarų išdalijimą jis laikė pribrendusia būtinybe, dėsninga evoliucijos proceso išdava. S. Šultė rašė: „Kol visuomenė buvo tamsi, jai reikėjo šviesesniųjų vadų, kuriais buvo visi dvarininkai. Bet jai subrendus ir sumažėjus globėjų rolei, privatinė dvarininkų iniciatyva pereina į visuomenę arba į Valstiją, kurios mechanizmas tobulinamas ir turi pašaukimą rūpintis visuomenės reikalais <...> Seniau dvarininkai, kaip visuomenės vadai, atlikdami viešas pareigas, teisingai valdė net didžius dvarus. Virstant kitoniškoms gyvenimo sąlygoms ir nustojus savo viešų pareigų, netei-

²⁴ S. Šultė, „Miškų, dvarų, fabriků nacionalizacija gyvenimo praktikos žvilgsniu“, *Draugija*, 1919, Nr. 4–6, p. 203.

²⁵ S. Šultė, „Lietuvos dvarų žemės padalijimas ir krikščioniškoji dora“, *Ganytojas*. 1919, Nr. 8–9, p. 197.

sėta yra sau reikalauti privilegijų be pareigų²⁶. Žemės nuosavybė nustojo buvusi privilegija, žeme turėtų būti aprūpinti visi norintys ir galintys ją įdirbti. Dvarininkai, būdami tikri katalikai, tam neturėtų priešintis, nes tai prieštarautų krikščioniškajai dorai (toks ir Tomo Akviniečio nuosavybės supratimas). Tačiau šios S. Šultės viltys neišsipildė.

Žemės nusavinimo idėjai pasipriešino ne tik dvarininkai. Nevienodai tą idėją priėmė ir dvasininkija. Lietuvos krikščionių demokratų vadas M. Krupavičius S. Šultės asmenį laikė sąjungininku, o kiti – „raudonuoju socialistu“ ir net „bolševiku“. 1919 m. Kauno kunigų konferencijoje S. Šultė aktyviai siekė, kad būtų priimta Krikščionių demokratų partijos rezoliucija, kurioje sakoma, kad dvarų ir net bažnytinės žemės turi būti išdalytos valstiečiams. Tam prieštaravo B. Čėsnyš. Jis „Ganytojuje“ paskelbė straipsnį, kur įrodinėjo, kad esą „priešinga teisybei visiškas dvarų atėmimas iš dabartinių savininkų“, ir reikalavo „proporcingai atlyginti dvarų šeiminkams“²⁷. Į B. Čėsnyšo priekaištą dėl žemės nusavinimo teisėtumo S. Šultė atsakė, jog „sulig Šv. Tomo Akviniečio, savastis yra socialinė funkcija: tiek pateisinama, kiek to reikalauja visuomenės labas; turtų išdirbimas yra savastis, o jos vaisiai privalo būti bendri“. Todėl kalbėti apie atlyginimą žemės savininkui, o juolab reikalauti iš valstiečio mokesčio už ją būtų didžiausia neteisybė. Juk „žymi dvarų turtų dalis kaip tik ir yra kilusi iš nutraukto darbininkams užmokesčio“. Taigi dvarų žemės išdalijimas valstiečiams nesąs joks įstatymų pažeidimas, o tik socialinio teisingumo, nors ir pavėluoto, realizavimas²⁸.

Propaguodamas socialinio teisingumo idėją ir siūlydamas konkrečius būdus jai realizuoti, S. Šultė stengėsi aptarti ir patį valstybės sutvarkymą bei valdymą, kuris neturėtų remtis vienu kuriuo nors sluoksniu, o sudaryti sąlygas visiems žmonėms siekti gerovės ir kuris juos vienodai gintų.

Valstybės valdymas ir visuotinė gerovė. S. Šultė rašė, kad pragaištinga „leisti įsigalėti vienam ar kitam luomui kaip antai darbininkų, ūkininkų, proletarų“. Visi turi teisę gyvuoti ir visiems turinčios būti „prieina-

²⁶ „Consilii Vigilantiae“ akademijos nario, prof. teologijos daktaro kun. B. Čėsnyšo rezoliucija apie Krikščionių demokratų partijos C.K. nutarimą dėl Lietuvos dvarų išdalijimo, *Ganytojas*, 1919, Nr. 3, p. 74–75.

²⁷ *Rerum novarum. Leono XIII darbininkų klausimui enciklika*, Kaunas, 1931.

²⁸ „Tumas – kunigas. Kunigas – kunigams“, *Tauta*, 1920, Nr. 48.

mos gamtos ir kultūros gėrybės, kad kiekvienas galėtų jomis naudotis²⁹. Užtikrinti tą teisę – valstybės ir jos valdymo struktūrų pareiga. Koks pats tas valstybės sutvarkymo ir valdymo būdas – konstitucinė monarchija ar respublika – ne tiek jau svarbu. Pagrindinis jo priimtumo kriterijus – kiek jis padeda žmogui siekti gerovės pagal krikščionybės nuostatas ir nepažeidžia jo prigimtinių teisių.

Leonas XIII enciklikoje „*Rerum novarum*“ pažymėjo, jog svarbiausia yra tai, kad „valstybės bei atskirų žmonių gerovė savaime plėtotūsi iš paties sutvarkymo ir valdymo“³⁰. O tai priklauso nuo valdytojų politinės išminties. Todėl Leonas XIII neteikė pirmenybės nė vienam valdymo būdui.

Panašios nuomonės laikėsi ir S. Šultė. Jo teigimu, nė vienas iš valdymo būdų – nei respublika, nei konstitucinė monarchija – negali savaime laiduoti „gero valdymo“; daug kas priklauso nuo valdančiųjų išminties ir gebėjimų sudaryti visiems piliečiams palankias sąlygas siekti gerovės. Kita vertus, pats valstybės sutvarkymo ir valdymo būdas labai priklauso ir nuo tautos istorinių bei kultūrinių tradicijų: „vieniems labiau pritinka respublika, kitiems gi konstitucinė monarchija“³¹. Abu valdymo būdai turi ir gerų, ir blogų ypatumų.

Tiesa, pripažįsta S. Šultė, konstitucinė monarchija kartais galinti „siekti apriboti visuomenės ir individo teises, bet juk yra konstitucija ir parlamentas“. Tačiau monarchija, ypač kriziniais momentais, padeda suvienyti tautą ir įveikti krizes. Taigi „monarchijoje visados daugiau ramumo, nuoseklumo, vienybės“³². Tuo tarpu respublika, toliau samprotauja S. Šultė, reikalaujanti iš piliečio „daugiau doros, apsišvietimo, gero visuomenės reikalų pažinimo“. Ji esanti „kaipo subrendęs žmogus, kuris pats save valdytų: vaikai gi iki to dar nėra subrendę ir reikalingi tėvų ar globėjų“³³. Todėl esąs realus pavojus, kad tokioje nesubrendusioje respublikoje valdžią gali pasiglemžti demagogai ir tos partijos, kurios geba sumaniau įtikinti rinkėjus. Taigi respublika nors ir suteikia individui didesnę rinkimosi laisvę, slepia

²⁹ A. Dambrausko-Jakšto laiškas S. Šultei, 1919 11 25, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštynas, f. 139–37.

³⁰ S. Šultė, „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai...“, p. 268.

³¹ S. Šultė, „Lietuvos dvarų žemės padalijimas ir krikščioniškoji dora...“, p. 199.

³² *Ibid.*, p. 198.

³³ S. Šultė, *Teisingi įstatai* (1920)... p. 2.

savyje ir didelį pavojų – partijų gausa ir jų noras „nuolat vadovauti“ politiniam ir visuomeniniam gyvenimui veda prie visuomenės susiskaldymo į priešingas jėgas, jos pasiryžusios siekti valdžios, o pasiekusios nepaiso kitų sluoksnių interesų ir stengiasi įvesti „partijos diktatūrą“.

Kaip užkirsti kelią tokiai diktatūrai? S. Šultės manymu, tam būtina ugdytis vidurinį sluoksnį („vidutinį žmogų“), kuris neleistų turčiams ar vargšams įsitvirtinti valdžioje ir įvesti savo diktatūros. Abi diktatūros šiam sluoksniui nepriimtinos, nes neigia žmogui teisę būti laisvam, galinčiam rinktis, o ne tik vykdyti valdžios nurodymus. Vidurinis luomas, sudarydamas rinkėjų didžiumą, S.Šultės teigimu, neleistų daugumą vietų parlamente (seime) laimėti kraštutinėms jėgoms. Daugumą vietų jame turėtų vidurinio luomo (būtent jį stiprinti ir stengėsi katalikai, plėtodami kooperaciją) atstovai, kurie vieninteliai pajėgūs valdyti šalį, atsižvelgdami į visų sluoksnių interesus, ir apginti prigimtines žmogaus teises. Tam parlamentas (seimas) privalo turėti savo rankose ne tik įstatymo leidimo, bet ir veiksmingą jų vykdymo kontrolės galią³⁴. Savo ruožtu leidžiami įstatymai turi paisyti visų visuomenės narių interesų. Tik tuomet jie būtų privalomi visiems. „Įstatai, kurie ne visuomenės labu, bet atskirų luomų, asmenų ar valdžios gerove ir garbe rūpinasi <...> mums neprivalomi yra, – teigė S. Šultė ir toliau pabrėžė: – Jokios įstatos negali prieštarauti prigimties teisėms ir pozityviai apreikštai Dievo valiai <...>. Niekados negali būti visuomenei naudinga, kas eina prieš Dievą arba prigimtį“³⁵. Taip šalies įstatymai turi tarnauti „pagerinimui žmonių būvio“, apginti silpnuosius, kurie patys apsiginti negali. O tie įstatymai turėtų būti grindžiami Evangelijos principais, kaip reikalauja krikščioniškoji demokratija.

Atlikti įstatymų ekspertizę krikščioniškųjų vertybių ir principų požiūriu ir esanti pirmoji Katalikų Bažnyčios ir jos narių pareiga ir priedermė, nuo kurios jos niekas negalys atleisti, o tuo labiau valstybė, kuri vien siekia ją panaikinti ar apriboti jos veikimą. S. Šultės nuomone, valstybė, kaip ir kiekvienas žmogus, privalo jausti ir pripažinti savo priklausomybę nuo Dievo, viešai reikšti Jam pagarbą, palaikyti ryšius su Kristaus įsteigtąja Bažnyčia. Savo pasiuntinybę ir galią Bažnyčia yra gavusi ne iš valstybės, o iš Dievo. Jos tikslas – mokyti žmones tikybos tiesos. S. Šultės įsitikinimu,

³⁴ S. Šultė, „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai...“, p. 33.

³⁵ *Ibid.*, p. 33–34.

Bažnyčia ir valstybė turinčios bendradarbiauti, nes jų veiksmo objektas yra tas pats – žmogus. Valstybė, tiesa, pirmiausia turinti rūpintis kasdieniniais, žemiškais žmogaus gyvenimo reikalais. Tačiau kartu valstybė privalo būti viso žmogaus globėja. Ji negali nepaisyti žmogaus amžinojo tikslo, juo labiau ji negalinti trukdyti jam to tikslo siekti. Amžinojo gyvenimo reikalais tiesiogiai rūpinasi Bažnyčia, todėl valstybės pareiga – Bažnyčią remti ir jai visokeriopai padėti. O Bažnyčios – stebėti ir perspėti, jei priimti įstatymai prieštarautų žmogaus prigimtinėms teisėms, kurias jis yra gavęs iš Dievo. Šią savo funkciją Katalikų Bažnyčia galėtų sėkmingiau atlikti, jeigu renkamuosiuose valdžios organuose būtų daugiau sąmoningų katalikų, kurie reviduotų priimamus įstatymus ir jų vykdymą pagal krikščionybės principus.

Taigi tik ugdant vidurinę sluoksnį (luomą) ir visiems piliečiams laikantis Evangelijos principais grindžiamų įstatymų galima tikėtis stabilios demokratijos ir socialinio teisingumo įgyvendinimo Lietuvoje.

Nėra abejonės, kad S. Šultės socialinėms pažiūroms ir ypač požiūriui į nuosavybę įtakos turėjo ir Spalio perversmas, kurį jis patyrė būdamas Rusijoje. Bolševikų įvesta diktatūra ir vykdyta žiauri prievarta „išnaudotojų klasės“ atžvilgiu, asmens teisių ir laisvių paniekimas, žinoma, negalėjo sulaukti S. Šultės pritarimo. Kita vertus, revoliucijos deklaruotas idėjas apie stambios privatinės nuosavybės nacionalizavimą, išnaudojimo panaikinimą, dvarų žemės valstiečiams išdalijimą S. Šultė, gynęs smulkiosios privatinės nuosavybės pranašumus, laikė teisingomis. Kartu jis bandė tas idėjas „pamatuoti“ Šventuoju Raštu bei popiežių enciklikomis ir rasti ten joms pagrindimą.

Dėl to bene pirmasis jį kritikavo Vaižgantas. Jis priekaištavo S. Šulte, kad šis „teologijoje ir papų enciklikose“ ieškąs „pateisinimų naujų laikų revoliucinei cholerei“, sugrįžęs į Lietuvą, kurstąs „krikščionišką luomų neapykantą“, skelbiąs „katalikų proletariato diktatūrą“³⁶. O spaudoje S. Šultė jis vadino tiesiog „draugu“. Tačiau, atrodo, baimintasi veltui.

Vertinant S. Šultės poziciją dėl įmonių nusavinimo, reikia turėti galvoje, kad tuo metu Lietuvoje pramonė buvo silpna. Kvalifikuotų darbininkų buvo negausu ir dauguma jų nelietuviai. Profsajungos buvo irgi ne itin aktyvios. Be to, daugumos gamyklų savininkai buvo svetimtaučiai, kuriems

³⁶ *Ibid.*, p. 21–24.

mažai rūpėjo ūkio reikalai. S. Šultės propaguota nuosavybės nusavinimo idėja visiškai atitiko lietuvių siekius – atkūrus nepriklausomą valstybę, greičiau įsitvirtinti šalies ekonominiame gyvenime: perimti svetimtaučių, pabėgusių iš Lietuvos Pirmojo pasaulinio karo metais, įmones. Taip ir buvo padaryta. Tiesa, tos įmonės atiteko ne darbininkams, o valstybei ir saviems verslininkams, kurie pasirodė pajėgūs organizuoti ir valdyti gamybą. Taigi S. Šultės viltys apie bendrą darbininkų fabrikų ir dirbtuvių nuosavybę ir valdymą neišsipildė. To meto sąlygomis šios idėjos Lietuvoje neturėjo pagrindo, jų praktiškumas daugeliui atrodė abejotinas. A. Jakštas laiške S. Šultei apie tokio bendro įmonių valdymo nepagrįstumą rašė: „Tas valdymas man atrodo dar nepanašesnis, negu Tomo Moro „Utopijoje“ minimi vienuoliai, kurie eina ūkininkams bernauti, griovių kasti ir t.t. Tokie vienuoliai bernai labai galėtų palengvinti socialinio klausimo sprendimą, reikėtų tik antro Šv. Pranciškaus. O bendro fabrikų valdymo neįstengtų įvykdyti nei angelas iš dangaus; jį tegali įvykdyti nebent velnias, bet tuomet, žinoma, ir vaisiai būtų velniški“³⁷.

Kur kas didesnę poveikį turėjo S. Šultės pozicija dėl žemės nusavinimo. Ji padėjo M. Krupavičiui apginti savo žemės reformos projektą, pagal kurį dvarų savininkams buvo palikta palyginti nedidelė žemės norma (80 ha, vėliau uzurpavę valdžią tautininkai ją padidino iki 150 ha). Neatsitiktinai Lietuvoje įvykdyta žemės reforma buvo laikoma viena radikaliausių Europoje. Ji pakirto svetimtaučių dvarininkų galią Lietuvoje, padėjo sumažinti socialinę įtampą visuomenėje, neutralizuoti bolševikų įtaką valstiečiams, teigiamai stimuliuojo vidurinio sluoksniu formavimąsi ir tai padėjo tautai išsiugdyti intelektualinį potencialą.

Išvados. S. Šultė, kaip ir jo mokytojas A.M. Weisas, iš esmės buvo vidurio kelio – laisvės ir tvarkos derinimo – šalininkas, turintis aiškia kritinę nuostatą dėl ekonominio liberalizmo, uolus demokratijos principų gynėjas.

Laikydamasis evoliucionistinio požiūrio į visuomenės raidą S. Šultė tikėjo visuomenės pažanga, šviesesne Lietuvos ateitimi. Egzistuojančios socialinės neteisybės priežastis – gamybos priemonės turinčių savininkų ekonominė valdžia, kurią būtina apriboti. Tą apribojimą S. Šultė siejo su galimybių įsigyti nuosavybės sudarymu. Laikydamas nuosavybę asmens

³⁷S. Šultė, *Teisingi įstatai...*, p. 3.

saviraiškos ir laisvės garantu, jis siūlė žiūrėti į ją ne kaip į privilegiją, o kaip į pareigą visuomenei. Nuosavybės turėjimą pateisina tik jos panaudojimo socialinis efektyvumas ir etiškumas. Nuosavybė skirta ne tik pavienio žmogaus ar grupės, bet ir visuomenės gerovei.

S. Šultė laikėsi demokratinės nuostatos, buvo nusistatęs prieš autoritarinį valdymą. Ne žmogus valstybei, o valstybė turi tarnauti žmogaus reikmėms, gerbti ir ginti jo teises, kurios yra jam duotos paties Dievo. Tarp kitų – ir teisė į nuosavybę. Geriausiai tą teisę, jo manymu, galinti užtikrinti Lietuvos parlamentinė respublika. O jos stabilumo garantas – plataus vidurinio sluoksnio buvimas. Šios idėjos skamba aktualiai ir šiandien.

SIMANAS ŠULTĖ: INSIGHTS ON THE REALIZATION OF SOCIAL JUSTICE

Valdas Pruskus

Summary

The article discusses the social conception of Simanas Šultė (1876–1920) one of the most eminent Lithuanian Catholic philosophers and sociologists at the beginning of the 20th century. Šultė espoused an evolutionary view on the development of society. Relying on the ideas of Georg W.F. Hegel and also in part of Karl Marx, he affirmed that the capitalist regime was not perfect and would inevitably collapse. The antithesis of capitalism will be socialism, but it also must not be considered as „the synthesis of everything“. According to ulte, it will be „only a „thesis“ for further progress which will inevitably be changed by an „antithesis“. Socialism that is so ardently propagated by the Bolsheviks will also not be the final form of the transformation of society, but only a stage in the evolution of humanity. Thus, is it necessary to hurry regardless of the consequences using any measures, including compulsion, violence that namely a revolution, „releasing the most vile and dark instincts of humans“ create? This must be rejected and the consolidation of the ideals of socialism will be postponed to the far future. Social progress will be impossible until the nature of man is changed and honesty is developed. Like his teacher, German theologian and philosopher A.M. Weiss (1844–1925), ulte was, in fact, a supporter of the middle way – combining freedom and order. He had a clear critical stand toward economic liberalism and was a zealous defender of the principles of democracy. First, considering property to be a guarantee of a person's self-expression and freedom, he simultaneously proposed considering it not as a privilege but as a duty to society. The ownership of a property may be justified

only by its use for social efficiency and ethics. Thus, property is necessary not only for the welfare of an individual or group, but the welfare of society. Second, ulte espoused democratic views and was against authoritarian rule. A person should not serve the state but the state must care for the needs of a person, respect and protect the rights, which God gave him. One of them is the right to property. This right, in his opinion, may be ensured in the best way by a parliamentary republic in Lithuania, and the best guarantee of its stability is the existence of a broad middle class.

Keywords: social justice, property, democracy, freedom, welfare of the society, socialism, economical liberalism.